

CAPITALISMUL
Logica libertății

Lucrare realizată în cadrul
Centrului pentru Economie și Libertate – ECOL
Apărută și cu sprijinul Fundației „Horia Rusu“

Cosmin Marinescu, 36 de ani, este conferențiar universitar doctor la Facultatea de Economie din cadrul Academiei de Studii Economice din București. Este autor și coautor a mai multe cărți (cum ar fi *Instituții și prosperitate. De la etică la eficiență, Libertate economică și proprietate*), articole și studii științifice, fiind distins cu premii pentru activitatea publicistică. A participat, ca director de proiect și cercetător, la diverse granturi de cercetare științifică. Este fondatorul cursului de *Economie Instituțională* din cadrul ASE București și coordonator al *Centrului pentru Economie și Libertate – ECOL*.

Bogdan Glăvan, 35 de ani, este profesor universitar de economie și director al *Centrului de Economie Politică și Afaceri „Murray Rothbard”* din cadrul Universității Româno-Americane. A publicat mai multe articole în *American Journal of Economics and Sociology*, *Quarterly Journal of Austrian Economics* și *Independent Review*, fiind și referent pentru mai multe reviste științifice de specialitate. Ultima sa carte, *Împotriva curentului. Însemnări despre criza financiară actuală*, a fost publicată în anul 2009.

Gabriel Staicu, 35 de ani, este lector universitar doctor la Departamentul de Economie și Politici Economice din cadrul Academiei de Studii Economice din București și membru fondator al *Centrului pentru Economie și Libertate – ECOL*. Ca economist atașat liberalismului clasic și Școlii austriece de economie și drept, și-a orientat munca de cercetare științifică și cea publicistică către domenii precum economia educației, economia dezvoltării și, mai recent, economia instituțională.

Marius-Cristian Pană, 33 de ani, este absolvent al Facultății de Economie din cadrul ASE București, iar în prezent deține funcția de lector universitar doctor în cadrul Departamentului de Economie și Politici Economice al Academiei de Studii Economice din București. Este autor al cărții *Educație și libertate: repere instituționale ale dezvoltării*, apărută în anul 2011, și membru fondator al *Centrului pentru Economie și Libertate – ECOL*.

Octavian-Dragomir Jora, 32 de ani, este lector universitar doctor la Facultatea de Relații Economice Internaționale, Academia de Studii Economice din București. Este autor și coautor a peste 60 de lucrări de cercetare pe teme de economie comparată (teorii, doctrine, instituții și politici, cu ilustrări în domeniul relațiilor internaționale), semnând, totodată, mai bine de 600 de articole de presă, activitate pentru care a fost distins cu numeroase premii pentru publicistică. Este director al revistei *Æconomica* și redactor-șef al săptămânalului *Economistul*.

COSMIN MARINESCU

(coordonator)

BOGDAN GLĂVAN

GABRIEL STAICU

MARIUS-CRISTIAN PANĂ

OCTAVIAN-DRAGOMIR JORA

CAPITALISMUL LOGICA LIBERTĂȚII

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Capitalismul. Logica libertății este ediția atent revăzută și mult îmbogățită a volumului *Economia de piață. Fundamentele instituționale ale prosperității* (2007).

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Elena Dornescu
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la C.N.I. Coresi S.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Capitalismul: logica libertății / Cosmin Marinescu (coord.),
Bogdan Glăvan, Gabriel Staicu, ... / București: Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3565-5
I. Marinescu, Cosmin
II. Glăvan, Bogdan
III. Staicu, Gabriel
330.342.14

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	9
I. PROLEGOMENE	13
1. Capitalismul ca stare naturală de gândire și de fapt	15
1.1. „Anatomia” capitalismului: fără mituri, fără adjective (<i>Cosmin Marinescu</i>)	15
1.2. Economia ne-relativistă și temeiurile sale metodologice (<i>Cosmin Marinescu</i>)	23
Note	32
II. ECONOMIA PIEȚEI LIBERE: PUTEREA PROPRIETARILOR	37
2. Proprietate, libertate... responsabilitate	39
2.1. Economia dreptului de proprietate, economia firescului uman (<i>Cosmin Marinescu</i>)	39
2.2. Economia libertății: omul liber și „lanțurile” în care se naște (<i>Cosmin Marinescu</i>)	45
2.3. Proprietatea privată: de la etică la eficiență – adică la prosperitate (<i>Cosmin Marinescu</i>)	49
Note	55
3. Piața și miracolul social al „mâinii invizibile”	59
3.1. Individual, dar laolaltă. Cooperarea socială și principiul diviziunii muncii (<i>Marius-Cristian Pană</i>)	59
3.2. Cine este întreprinzătorul și ce „întreprinde” acesta? (<i>Marius-Cristian Pană</i>)	66
3.3. Moneda și calculul monetar: extinderea universului economic (<i>Bogdan Glăvan</i>)	74

3.4. Mecanismul prețurilor: armonia unui sistem complex (<i>Bogdan Glăvan</i>)	81
3.5. Concurență vs monopol: între obsesia neoclasică și realitate (<i>Bogdan Glăvan</i>)	86
Note	91
III. STATUL ȘI ECONOMIA: PUTEREA NONPROPRIETARILOR	97
4. Unde calculul economic nu e, economie nu e	99
4.1. Imposibilitatea calculului economic în socialism, adică „haosul planificat” (<i>Cosmin Marinescu</i>)	99
4.2. Calculul economic <i>reloaded</i> : „economia” sectorului public (<i>Cosmin Marinescu</i>)	108
Note	114
5. Acțiunea guvernului în societate	118
5.1. „Puterea poporului”: pe contrasensul capitalismului? (<i>Cosmin Marinescu</i>)	118
5.2. Bunurile publice și externalitățile în contradicție științifică (<i>Bogdan Glăvan</i>)	126
5.3. Capcana „eco-logică”: proprietatea tuturor, proprietatea nimănui... (<i>Cosmin Marinescu</i>)	132
5.4. Educația de stat sau despre școala ruptă de viață (<i>Marius-Cristian Pană</i>)	142
5.5. Naționalizarea prețurilor – prețul maxim și salariul minim (<i>Gabriel Staicu</i>)	149
5.6. Protecționismul economic: nimic pentru țară, totul pentru „ai noștri” (<i>Marius-Cristian Pană</i>)	156
5.7. Statul și sistemul monetar: ai cui sunt banii noștri? (<i>Bogdan Glăvan</i>)	165
5.8. Ciclul afacerilor și crizele economice: cine sunt vinovații? (<i>Cosmin Marinescu, Bogdan Glăvan</i>)	173
Note	183
6. Statul bunăstării și adevărata poveste a Uniunii Europene	195
6.1. Erezia modernității: statul bunăstării sau despre redistribuirea care sărăcește (<i>Cosmin Marinescu</i>)	195
6.2. De la Europa fondatorilor până la scepto-Europa lui Klaus (<i>Octavian-Dragomir Jora</i>)	204

6.3. Eurocrația de la Bruxelles: <i>quo vadis</i> UE?	
(Gabriel Staicu)	215
Note	225
IV. LIBERTATE ȘI PROSPERITATE. ILUSTRĂRI EMPIRICE	231
7. Un tratament statistic inofensiv libertății. Printre puținele	233
7.1. Despre libertate... în date	
(Gabriel Staicu)	233
7.2. Realități europene și realism economic: unde este Europa liberă?	
(Gabriel Staicu)	236
Note	256
8. Când socialismele se recrează, lumea liberă se (re)creează.	
Patru istorioare	258
8.1. China Marelui Salt... înapoi vs China Pașilor Mărunți... înainte	
(Octavian-Dragomir Jora)	258
8.2. Drumul către senectute (Pinochet vs Bismarck)	
(Octavian-Dragomir Jora)	263
8.3. Tigru celtic în cușca UE	
(Octavian-Dragomir Jora)	269
8.4. Georgia capitalistă vrea să o facă uitată pe RSS Gruzină	
(Octavian-Dragomir Jora)	275
Note	280
9. Intervenționism global	
vs concurență instituțională internațională	285
9.1. Organizația care a dat GATTa liberul schimb	
(Octavian-Dragomir Jora)	285
9.2. FMI și cartelul financiar mondial	
(Bogdan Glăvan)	294
9.3. Asistența financiară externă și capcana subdezvoltării	
(Gabriel Staicu)	299
9.4. Globalizarea: de la statul bunăstării la statul „paznic de noapte”?	
(Cosmin Marinescu)	307
Note	313
V. CAPITALISMUL (ISTORIEI RECENTE) ÎN ROMÂNIA	319
10. De la plan la piață sau despre durerile facerii	321
10.1. Schimbarea la față: <i>la vremuri noi, tot ei!</i>	
(Gabriel Staicu)	321

10.2. Tranziția și proprietatea în „meandrele concretului” economic (<i>Cosmin Marinescu</i>)	327
10.3. „Managementul” monetar: leul în tranziție (<i>Bogdan Glăvan</i>)	338
Note	345
11. „Capitalismul” românesc: întreprinzători, birocrați, clienți politici	350
11.1. Reforma la români: multă politică, puțină economie (<i>Marius-Cristian Pană</i>)	350
11.2. Cine-mparte, parte-și face! – sau despre capturarea statului (<i>Cosmin Marinescu, Gabriel Staicu</i>)	361
Note	369
12. Nesfârșitul istoriei	372
12.1. Tranziția dinspre sau către o lume tulbure (<i>Octavian-Dragomir Jora</i>)	372
12.2. După și dincolo de crize: România, încotro? (<i>Cosmin Marinescu, Bogdan Glăvan</i>)	378
<i>Bibliografie</i>	387

CUVÂNT ÎNAINTE

„55% dintre români consideră comunismul o idee bună, dar prost aplicată“ – ne vestește, în nota candidă și comună a tranziției, cel mai recent sondaj de opinie întocmit la finele lui iulie 2012. Fără a înțelege cu adevărat natura capitalismului și dezamăgiți, în același timp și pe bună dreptate, de pretinsele sale manifestări postdecembriste, cele tributare statului mai degrabă decât pieței libere, românii se lasă ispitiți în continuare de mrejele nostalgice, paternaliste, ale societății „rațional planificate“. Însă nici Occidentul, care a gustat totuși prosper din bunăstarea materială a capitalismului, nu își mai pune nădejdea, ca-n vremurile bune, nerăvășite de crize financiar-identitare, pe temeiurile economiei de piață.

În anii euforici economic de dinaintea recesiunii, într-un sondaj PIPA (Program on International Policy Attitude) realizat în 20 de țări din întreaga lume, numai 61% din cei chestionați consideră că economia de piață – capitalismul – este cel mai viabil sistem economic. Recent, (dez)ordinea recesionistă pusă fraudulos în spinarea capitalismului ne oferă și mai clare dovezi de „necredință“ în virtuțile pieței libere. Iar societatea zilelor noastre pendulează dezordonat, parcă în absența (e)ternă a criteriilor, între economie de piață și socialism, între libertate și puterea proprietății private, pe de o parte, și coerciție și puterea (politică) a statului, pe de altă parte.

Din nefericire, această „lume relativistă“ se regăsește și în planul academic, sub forma unui relativism al cunoașterii, care subminează credibilitatea demersului intelectual de natură științifică. Teoria relativității se conjugă postmodern prin relativizarea teoriei, ceea ce a descătușat, subtil, dar sigur, relativizarea adevărului și a dreptății – categorii filozofice și fundamente de viață care, ontologic, nu pot exista separat. Se ivește astfel

imposibilitatea recunoașterii unui argument de principiu, fie în favoarea, fie împotriva anumitor idei, oricât de incorecte și lipsite de logică ar fi acestea. Este suficient să amintim aici, de exemplu, modul în care a fost decernat Premiul Nobel pentru economie în anul 1974: Friedrich von Hayek, un vajnic susținător al liberalismului economic, a fost ales să împartă premiul cu socialistul Gunnar Myrdal, un avocat plenar al etatismului. Iată, probabil, cea mai crudă ironie a relativismului științific, prin care societatea actuală a dat uitării secole întregi de gândire rațională, de punere sistematică a logicii în slujba adevărului: Hayek a combătut toată viața ideile pe care Myrdal le-a slujit necugetat, și invers. Este aiudoma modului în care partidele politice din democrația actuală pretind că slăvesc „interesul general”, dar cu rețete economice diametral opuse.

Cartea de față a fost zămisliță având credința că învățămintele științei economice, împletite cu virtuțile dreptei judecăți, asigură „lecția completă” – necesară și suficientă – pentru exercitarea cu folos a darului rațiunii. Consecința unei asemenea credințe este tocmai acest periplu intelectual, prin care am căutat să filtrăm intransigent – prin rigoarea logicii – ideea că, în mod esențial, capitalismul sau ordinea proprietății private semnifică starea naturală a societății omenești.

De-a lungul întregii noastre radiografii a economiei de piață, am argumentat de ce buna-credință a omului de știință trebuie să formeze principiul vital al acestuia, acela de a furniza și apăra ideile corecte, sănătoase, care protejează viața, împotriva ideilor incorecte, care, mai devreme sau mai târziu, o vor distruge. În lumea modernă, construită de și în jurul politicilor statului, în rarele situații în care economistul nu este tentat să îmbrace haine de policy-maker, el deține o responsabilitate în plus pentru destinul ideilor pe care le promovează. În ultimă instanță, marxist, socialist, liberal, keynesist, libertarian, comunitarist sau orice altceva, „economistul recent” își descoperă menirea de a face lumea mai bună, judecat fiind, mai apoi, în temeiul legilor științifice, incoruptibile și nepartizane, pentru modul în care ideile sale au influențat viețile oamenilor.

Istoria omenirii apare ca istorie a luptei purtate fie pentru libertate, fie pentru uzurparea libertății. „Puterea libertății” sau „libertatea puterii”? – iată întrebarea ultimă căreia trebuie să îi facă față, fără echivoc, filozofia politică și știința economică. Or, însăși părăsirea logicii a unui astfel de echivoc deschide calea binefacerilor învățaturii economice și posibilitatea de a gândi societatea astfel încât ordinea sa instituțională să fie etică, dreaptă și – în corolar – să genereze prosperitatea dorită. Spunem „în corolar” deoarece „spiritul” capitalismului este unul al libertății personale, nu neapărat

al prosperității materiale și al acumulării de capital, care sunt însă tot produsele libertății. Asemeni lui Tocqueville, nu credem că adevărata dragoste de libertate s-a născut numai din simpla apreciere a bunurilor materiale pe care ea le procură. De aceea, capitalismul, ca desăvârșire a libertății individului în societate împotriva puterii statului, transcende firesc cadrul prosperității materiale: „puterea libertății“ izvorăște din iubirea de libertate, care este iubire de aproape, în timp ce „libertatea puterii“ trădează iubirea de putere, care arată iubire de sine.

Am dorit ca această lucrare să fie un rezultat firesc al „puterii libertății“. Libera exprimare, în special în sfera academică, înseamnă posibilitatea nestânjenită de a expune propriile idei, de a le susține cu argumente – singura cale nonagresivă de a opune rezistență altor idei. Din această perspectivă, sperăm că cititorii noștri vor regăsi în cartea de față atât un prieten al gândirii libere, cât și un adversar al „dictaturii“ intelectuale, de care, din păcate, încă nu am scăpat. Ne-ar bucura ca o asemenea „lecție“ despre ordinea naturală a economiei de piață să deschidă și mai larg, undeva, cândva, poarta cunoașterii adevărului despre capitalism și prosperitate.

În final, însă nu în cele din urmă, adresăm mulțumiri tuturor celor care, direct sau indirect, prin „puterea libertății“ dezbaterilor de idei la care am participat și prin sugestiile lor, au contribuit la șlefuirea acestui demers publicistic. Scrisă și trăită în România acestor ani, experiența libertății îi găsește spațiu și timp de exprimare sensibil mai vaste. Ne-au convins de aceasta și gândurile despre rosturile „Capitalismului“ întoarse nouă, din lumea academică internațională, de la personalități științifice desăvârșite virtuos pe tărâmul liberalismului economic: Pascal Salin, Leszek Balcerowicz, Walter Block sau János Kornai.

Mulțumim anticipat și tuturor celor care se vor apleca asupra raționamentelor exprimate aici și ne vor împărtăși observațiile lor, în speranța că această carte va suscita interes – unul onest, din partea iubitorilor de cunoaștere – și, de ce nu, pasiune pentru învățămintele științei economice din partea studenților. În plus, dorim ca, după lectură, criticii noștri să „tolereze“ buna-credință ce a călăuzit fără rabat fiecare dintre rândurile care vor zăbovi privirii lor.

Autorii

I. PROLEGOMENE

CAPITOLUL 1

Capitalismul ca stare naturală de gândire și de fapt

Iubirea de libertate e iubirea de aproape; iubirea de putere e iubirea de sine.

William Hazlitt

1.1. „Anatomia” capitalismului: fără mituri, fără adjective

În dezbaterea ideilor economice, probabil că puține sisteme sunt mai lipsite de controverse decât capitalismul. Există o pleiadă de metafore și adjective prin care economiștii zugrăvesc capitalismul, economia de piață. Ele oscilează, neverosimil, între o concepție potrivit căreia orice economie este una de piață, de vreme ce și în socialism oamenii mergeau, de fapt, „la piață”, și o alta, potrivit căreia nici o economie nu este de piață, căci economia de piață nu există, odată ce, în zilele noastre democratic intervenționiste, statul strunește piața după bunul său plac. În realitate, astfel de intuiții nu pot despovăra capitalismul de natura sa științifică și nici nu pot clarifica problemele.

În primul rând, se cuvine a înțelege că socialismul nu are nimic în comun cu economia de piață. Nu de puține ori, în buna tradiție a formelor fără fond, socialiștii au găsit un mijloc de discreditare a pieței atunci când pretindeau că, de fapt, și socialismul este o „economie de piață”, deoarece oamenii mergeau „la piață” pentru cumpărarea bunurilor potrivite nevoilor lor. Acești „econiști” nu au făcut decât să demonstreze că nu înțeleg adevărata natură a pieței. Căci piața nu privește spațiul geografic în care oamenii ajung să interacționeze, și nu se poate spune că economia este una „de piață” dacă în fiecare oraș există, de exemplu, o piață unde se vând pepeni; piața este un fenomen economic și social care are la bază instituții specifice, cum ar fi dreptul de proprietate privată, legea contractului, libertatea prețurilor etc., în absența cărora „economia” nu mai poate fi considerată una „de piață”.

În al doilea rând, adversarii pieței libere susțin că aceasta nu există și, deci, este inutilă orice dezbateră cu privire la economia de piață. Faptul că statul alterează, prin însăși natura sa, mecanismele pieței nu este un motiv pentru a submina înțelegerea economiei de piață, aruncând astfel în derizoriu cunoașterea corectă cu privire la ceea ce este piața.

De exemplu, dacă legea și dreptatea au ajuns, în democrația modernă, instrumentele tot mai discreționare prin care puterea politică intervine în mersul societății și dacă realitatea ne demonstrează că sintagma „nimeni nu este mai presus de lege“ sună mai degrabă a slogan și mai puțin a stare de fapt, de aici nu rezultă că analiza „domniei legii“ este un exercițiu derizoriu și, în egală măsură, utopic. Faptul că mulți dintre noi preferă neadevărul și acceptă nedreptatea nu înseamnă că adevărul și dreptatea nu trebuie căutate și apărute cu întreg discernământul ce înzestreză rațiunea umană.

Partizanii intervenționismului au discreditat continuu capitalismul, folosind un vast arsenal de erori perpetuate facil în mitologia populară. Este celebră calificarea pieței libere apelând la sintagma „capitalism sălbatic“. La fel și imperativul substituirii acestuia cu diverse economii zugrăvite prin adjective, cum ar fi „economia socială de piață“ sau „economia cu față umană“. Ne amintim cu toții, cred, platforma iliesciană care, în anii '90, părea să pogoare bunăstare peste români prin simpla trimitere la „socialismul de piață“, cel „științific“, ale cărui idealuri fuseseră doar „întinate“ de tovarășii comuniști aflați până atunci la cârma statului.

Chiar și fără adjective, capitalismul este astăzi ținta unor adevărate rafale ideologice, odată ce puterea politică a subordonat subtil întregul aranjament instituțional – de la lege și proprietate până la educație – în vederea dobândirii, în opinia publică, a propriei legitimări. Acest exercițiu nu putea merge decât mână în mână cu blamarea virtuților pieței, ale libertății personale și individualismului. Treptat, locul acestor valori (clasice) în societate a fost luat de retorica holistă a naționalismului economic. Prinși în mrejele etatismului, ale atotputerniciei guvernului, oamenii sunt preocupați exclusiv de măsurile guvernamentale. Ei așteaptă aproape totul de la stat și foarte puțin de la piață, de la întreprinzători și de la inițiativa privată.

Nimic nu pare a fi astăzi mai nepopular decât capitalismul, adică economia de piață liberă. Multe dintre relele lumii de astăzi sunt atribuite capitalismului: în timp ce atei consideră capitalismul răspunzător de supraviețuirea creștinismului, enciclicele papale dau vina pe capitalism pentru răspândirea necredinței. În timp ce pacifiștii susțin că războaiele sunt produsul imperialismului capitalist, dictatorii secolului trecut au condamnat capitalismul pentru pacifismul său „burghez“. Aproape toată lumea pune sărăcia pe seama capitalismului, în ciuda caracterului eminent materialist de care capitalismul este responsabil. Tot capitalismul este cel care subminează valorile familiale și promovează imoralitatea. În vâltoarea acestor controverse, puțini au rămas cei care să nu condamne capitalismul, pentru ceva anume¹.

Dar ce este însă economia de piață, cu alte cuvinte capitalismul, așa cum mai este aceasta denumită? *Economia de piață este sistemul social fondat pe instituția proprietății private*; este aranjamentul instituțional al cooperării sociale, deoarece piața nu înseamnă decât schimburi voluntare, deci cooperare socială. Simpla trecere în revistă a ceea ce presupune economia de piață demonstrează de ce capitalismul nu este nici „sălbatic“, nici „domestic“, ci doar aranjamentul instituțional al proprietății private legitime și al regulilor dreptului privat.

Adesea, capitalismului i se aplică etichete deșănțate, asimilat fiind cu materialismul, cu acumularea de capital și cu diverse anateme cantitativiste ale „societății de consum“. Trebuie spus, din capul locului, că acestea nu pot fi, în cel mai bun caz, decât simple corolare ale pieței. Capitalismul este un *sistem al libertății* care începe și se încheie cu instituția fundamentală a societății umane – dreptul la proprietate privată. În termenii lui Max Weber, însă contrar acestuia, „spiritul capitalismului“ este libertatea personală, nu acumularea de capital, care poate fi, în esență, tot un produs al libertății. De foarte mult folos ne sunt aici cuvintele lui Alexis de Tocqueville (2000:185): „nu cred că adevărata dragoste pentru libertate s-a născut vreodată numai din simpla înțelegere a bunurilor materiale pe care le procură. [...] Oamenii care nu apreciază decât aceste lucruri în ea nu au păstrat-o niciodată pentru mult timp. [...] Cel ce caută în libertate altceva decât libertatea însăși este făcut pentru a servi.“

De aceea capitalismul, ca sistem eminent de piață, apare ca unic aranjament instituțional just, deoarece se bazează pe cooperare socială, și nu pe forță și coerciție. Piața nu este condusă de cineva anume, ci numai de regula dreptului de proprietate, ea este un sistem participativ de societate în care fiecare e respectat pentru că nimeni nu e personal favorizat.

„Sălbatic“ nu pot fi decât furtul, exproprierea proprietății legitime, agresiunea și exploatarea, de unde rezultă că ceea ce este sălbatic nu poate fi numit capitalism. De altfel, nu capitalismul, ci socialismul este cel care a luat naștere prin violență și constrângere etatistă, prin exproprierea proprietății private, care a ucis zeci de milioane de oameni pașnici în numele unei utopii împotriva firii².

Capitalismul este modul liber de acțiune a omului în condiții de diviziune a muncii³, fiind produsul unui lung proces evolutiv. Însă, pe această filiație, proprietatea privată nu a fost inventată de cineva anume, *ea există prin însăși esența naturii umane și a legilor naturii*, așa cum voi arăta în capitolele următoare. În aceste condiții, economia de piață nu este ceva accidental sau

artificial care să poată fi înlocuit printr-un alt mod, nearbitrar, de acțiune. Aș spune chiar că *economia de piață este starea naturală a societății umane*.

Astfel ajungem, criterial, să putem elucida diferența dintre anumite sisteme sociale (indiferent cum ar fi numite acestea, capitalism, conservatorism, social-democrație, socialism; sisteme democratice sau dictatoriale; catolice sau protestante etc.). Aceasta nu este neapărat una de natură categorică, ci, mai degrabă, o problemă de grad: gradul în care puterea politică, adică statul, permite manifestarea libertății.

De cele mai multe ori, conceptul de „libertate“ capătă exclusiv sensul unui principiu moral, ceea ce ar diminua cumva relevanța libertății ca paradigmă economică fundamentală. Integrarea libertății în știința economică se desăvârșește prin instituția dreptului de proprietate. *Libertatea constituie prelungirea proprietății private* și derivă în mod necesar din aceasta, așa cum vom arăta în capitolul următor. În acest fel, vom utiliza *teoria proprietății* pentru a înțelege de ce, în societate, libertatea impusă de recunoașterea proprietății este, de fapt, adevărata libertate. Însă capitalismul se întrecește și moralicește, nu doar etic, mai ales când *libertatea* se ancorează în moralitatea teandrică a relației persoanei cu divinitatea⁴.

Din punct de vedere etic, în ultimă instanță, libertatea și dreptatea izvorăsc, îndeobște și deopotrivă, din regulile dreptului de proprietate; în absența unor limite de „*meum*“ și „*tuum*“⁵ nici nu ar mai putea exista justiție. John Locke este cel care are meritul transformării dreptului clasic într-o teorie fondată, personalist, pe principiul *self-ownership* al libertății și proprietății naturale: „fiecare om este propriul său stăpân“⁶. Iar Revoluția Americană a fost inspirată just din acest progres radical al teoriei lockeene cu privire la drepturile naturale.

Însă istoria ne dezvăluie că *libertatea nu a fost produsul constituțiilor; al declarațiilor drepturilor omului ori al legislației statale*. În cel mai bun caz, asemenea documente nu urmăreau decât protejarea libertății și a autonomiei, care erau înscrise în însuși modul de funcționare a economiei de piață. Nici un guvern și nici o lege de drept civil nu pot garanta și genera libertatea altfel decât prin susținerea și apărarea instituțiilor fundamentale ale economiei de piață, în general, și a proprietății private, în particular. Puterea politică, democratică ori ba, înseamnă întotdeauna constrângere; ea nu poate fi garantul libertății decât dacă își limitează sfera de acțiune, prin consimțământ mutual, exclusiv la protejarea drepturilor de proprietate, adică la prezervarea libertății individuale.

Însă cel mai cuprinzător sistem de consimțământ mutual este piața – forma firească, naturală, de interacțiune a oamenilor în societate. Ca formă de orga-

nizare liberă a diviziunii muncii în societate, piața nu face decât să „copieze“ înclinația naturii umane „de a face troc, de a trafica, de a schimba un lucru pentru altul“⁷. În economia de piață, fiecare persoană acționează pe cont propriu și acțiunile fiecăruia, de satisfacere a propriilor nevoi, contribuie și la satisfacerea nevoilor altor persoane.

Așa cum scrie Sfântul Ioan Gură de Aur în *Omiliile* sale, „Dumnezeu a pus în raporturile dintre oameni o lege atât de constrângătoare, încât fiecare om, pentru folosul lui propriu, să aibă nevoie de ajutorul altuia“. Și cât de grăitoare sunt exemplele încărcate de pilde economice: agricultorul nu seamănă numai atâtă grâu cât îi este lui de ajuns, căci dacă ar face așa ar primejdi și existența sa, și pe a celorlalți. La fel și negustorul, care nu aduce numai atâtă marfă cât îi este lui de ajuns, ci și pentru mulți alții. În societatea oamenilor liberi, adică în capitalism, iată că lucrurile sunt înlănțuite în așa fel încât nimeni să nu poată ajunge la folosul său până ce mai întâi n-a contribuit la folosul celorlalți⁸. Atunci, se mai poate numi aceasta, oare, „capitalism sălbatic“ și „exploatarea clasei muncitoare“?!

Până și comerțul a ajuns astăzi, pentru dușmanii pieței libere, caz notoriu de exploatare sau „joc cu sumă nulă“. Multă vreme, comerțul a avut o reputație proastă chiar în lumea occidentală. Aceasta a fost rezultatul credinței că, în realitate, nimic nu poate fi câștigat numai prin schimb, că agricultura și industria sunt singurele productive, deoarece ele creează ceva nou, ceva în plus, în timp ce comerțul asigură doar trecerea bunurilor existente de la unele persoane la altele. Această concepție, că schimbul nu este productiv, fiind un schimb de valori egale, stă de altfel la baza materialismului marxist.

Adevărul este însă exact contrariul: schimbul nu este niciodată un schimb de valori egale. Dacă ar fi fost așa, el n-ar mai fi avut loc. Motivația schimbului pe piață este formulată în termenii: „dacă îmi poți fi de folos, atunci îți voi fi și eu ție“. Comerțul este productiv, el permite fiecăruia să obțină (mai mult din) ceea ce își dorește. Schimbul voluntar este, prin însăși natura sa, un schimb de *valori inegale*: fiecare apreciază că bunul celuilalt este mai însemnat, mai „valoros“, decât bunul propriu; altfel, schimbul nu s-ar mai produce.

O eroare frecventă este comisă atât de adversarii, cât și de partizanii economiei de piață, atunci când se pretinde că „piața este impersonală“. Unii se plâng de faptul că piața ar fi prea impersonală, când „ea“ nu le acordă rezultatele pe care aceștia le doresc. Nu de puține ori am auzit că „piața este vinovată“ pentru cutare criză, pentru cutare scumpire a locuințelor, pentru cutare scădere a valorii banilor etc. *Vinovată este „piața“?* Eu nu cunosc această persoană! Piața nu este o entitate conștientă, care adoptă decizii potrivite sau nedorite. Conceptul de „piață“ nu reprezintă decât o etichetă pentru

a desemna un sistem de interacțiuni voluntare între persoanele ce dețin drepturile de proprietate asupra bunurilor schimbate. Nici un fel de forțe „automate“ sau „anonime“ nu pun în mișcare „mecanismul“ pieței. Singurii factori care „dirijează“ piața și determină prețurile sunt acțiunile oamenilor. Nu există nici un fel de automatism; există doar oameni, Ionescu, Popescu, Marinescu etc., care urmăresc conștient scopurile lor și care recurg în mod deliberat la anumite mijloace pentru atingerea acestor scopuri. Pe piața liberă, rezultatele deficitare ale unora provin din faptul că furnizorii lor nu doresc să vândă mai ieftin și/sau clienții lor să cumpere mai scump, fapt legitim și economic în baza drepturilor de proprietate și a „calculului maximizatoare“ ale acestora.

În capitalism, întreprinzătorii sunt cei care decid alocarea resurselor, cursul producției⁹. Dacă aceștia nu reușesc să producă în modul cel mai corespunzător și mai ieftin cu putință acele bunuri pe care consumatorii le solicită cel mai imperativ, atunci ei vor suferi pierderi, iar poziția lor antreprenorială se va deteriora. *Cumpărând sau abținându-se de la a cumpăra, consumatorii efectuează o selecție nevăzută a întreprinzătorilor printr-un fel de plebiscit, repetat zilnic.* În consecință, pe piața liberă, consumatorii sunt cei care stabilesc cine merită să posede și cine nu, și mai ales cât de mult merită să posede fiecare din resursele productive disponibile.

Piața liberă tinde să dea fiecăruia ceea ce el creează. De aceea, sistemul capitalist este, în mod fundamental, un sistem *just*¹⁰. Sintagma „după faptă, și răsplată“, care ghidează acțiunile umane pe piață, nu poate pica testul etic în dauna bine-cunoscutei politici socialiste „de la fiecare după posibilități, tuturor după nevoi“. Natura umană este construită în așa fel încât individul se va strădui să depună efort maxim atunci când va fi răsplătit proporțional cu acesta. În sistemul schimbului voluntar, răsplata fiecăruia este rezultatul oferirii serviciilor sale celorlalți. Morala este aceea că, dacă dorești un venit cât mai mare, trebuie să socotești cum îi poți ajuta cel mai mult pe ceilalți. Pe piața liberă, întotdeauna, oamenii care câștigă bine sunt cei care sporesc bunăstarea multor semeni de-ai lor. Bill Gates, de exemplu, a câștigat o mulțime de bani pentru că, prin talentul lui tehnic și antreprenorial, a oferit un produs ce a îmbunătățit radical viața a miliarde de oameni. Există actori și sportivi care au venituri imense pentru că milioane de oameni sunt dispuși să plătească pentru a-i vedea pe aceștia cum joacă.

Îngrijorător este că, în economia profund etatizată din zilele noastre, asemenea virtuți etice ale pieței sunt tot mai mult eclipsate de averile fulminante, născute uneori peste noapte, din complicitatea atât de bănoasă a oamenilor de afaceri cu statul. Tot mai mulți oameni de afaceri dezbracă haina de *întreprinzător* pentru a o îmbrăca pe cea de *politician*. Numeroși oameni

de afaceri își află ascensiunea financiară nu prin *rețeta economică a pieței*, adică prin servirea onestă a clienților lor, ci prin *rețeta politică a statului*, mai exact prin conectarea la robinetul bugetar al banilor publici. Nimic din toate acestea nu are de-a face cu capitalismul. De fapt, exemplele de acest gen sunt complet anticapitaliste. Iar cei care se pretind, între mediatic și mesianic, capitaliști de frunte sunt cei care aduc și cele mai mari deservicii – economice și culturale – capitalismului.

Nu în ultimul rând, există ideea că piața este un soi de democrație economică în care fiecare leu cheltuit de consumatori ar fi un vot al acestora acordat producătorilor. Asemenea democrației, piața ar funcționa și ea sub imperativul strănerii a cât mai multe „voturi“. Comparația nu este doar nepotrivită, ci și eronată. În sistemul democrației politice, doar votul majoritar decide efectiv mersul lucrurilor. Voturile minorității nu influențează politicile în mod direct. Pe piață, însă, nici un vot nu este irosit. Fiecare leu cheltuit are partea sa de „putere“ în a orienta cursul producției conform celor mai urgente și intense preferințe ale consumatorilor. Pe de altă parte, în sistemul schimburilor voluntare ale pieței, fiecare leu de cheltuială este trecut în contul unor satisfacții certe; în democrația politică, însă, votul este „plata“ trecută în contul promisiunilor politice, care nu îi costă nimic pe politicieni și care sunt imposibil de sancționat economic în eventualitatea, devenită stare de fapt, a nerespectării lor.

În economie și în politică, oamenii ajung la „putere“ pe căi diferite. Franz Oppenheimer a arătat că există *doar două metode de obținere a avuției în societate*: (1) cooperarea socială în cadrul diviziunii muncii, adică producția și schimbul de drepturi legitime de proprietate; (2) exproprierea avuției proprietarilor legitimi prin utilizarea puterii, a violenței sau a amenințării cu violența, adică exploatarea sau socializarea proprietății. Oppenheimer (1912:12) consideră că prima metodă reflectă „*mijloacele economice*“ de dobândire a avuției, iar cea de-a doua „*mijloacele politice*“. Apoi definește statul, admirabil, ca fiind „*organizația mijloacelor politice*“.

În ciuda diferitelor concepții cu privire la rolul statului în societate, de la cele ale statului absolut până la ordinea voluntară a societății fără stat, istoria atestă implicarea sistematică a „mijloacelor politice“ în viața „cetății“. Această evoluție instituțională, marcată mai ales de expansiunea fiscală permanentă și regularizarea a tot mai multe aspecte ale vieții sociale, este comună tuturor organizărilor statale din istorie și a devenit îngrijorătoare în special în contextul democrațiilor moderne. Ascensiunea democrației a favorizat pe nesimțite identificarea statului cu societatea: celebra formulă a lui Lincoln – „*al poporului, de către popor, pentru popor*“ – a fost probabil

cea mai dură lovitură de propagandă dată vreodată în sprijinul prestigiului statului.

Deși capitalismul este sistemul economic pe care s-au clădit civilizația și prosperitatea occidentală, politicile tuturor guvernelor occidentale se ghidează, în prezent, după idei total anticapitaliste. Păcatul capital al etatismului contemporan constă în credința că guvernul poate rezolva orice probleme ale oamenilor; în democrație, politicienii nu scapă nici un prilej de a-și afirma intențiile (adică intervențiile) „creatoare“, și aceasta în folosul bunăstării oamenilor, așa cum veșnic se pretinde. Problema este că, în nemăsurata-i generozitate, „inginerul social“ interferează cu legile economice, cu ordinea naturală a unei realități economice guvernată de legi universale. De aceea, orice încercare de a transforma lumea, cea materială sau cea a acțiunii umane, fără a ține cont de legile rarității, ale pieței, ale monedei etc., va avea tot atât succes cât ar avea un decret guvernamental ce i-ar sili pe oameni să zboare precum păsările¹¹. Legile economice, care își au izvorul în însăși natura umană, sunt la fel de imune la violență precum legile fizicii.

De exemplu, conform doctrinei marxiste, raritatea este doar o categorie istorică, care va fi lichidată o dată pentru totdeauna prin abolirea proprietății private. Doctrina socialistă potrivit căreia rata dobânzii este un fenomen artificial, generat de raritatea creată de om a „mijloacelor de plată“, a stimulat descătușarea banilor din lanțurile (de metal prețios ale) „restricționismului“ și a deschis astfel calea inflaționismului, a expansiunii creditului – ca panaceu. Mitul „belșugului etatist“ este probat de acțiunea legilor economice în orice domeniu: „ieftinirea“ de către guvern a bunurilor, prin prețuri maxime, conduce la penurie; instituirea prin lege a unui salariu minim conduce la șomaj; creșterea masei monetare nu înseamnă creșterea bunăstării tuturor (decât poate pentru unii, în defavoarea celorlalți); asistența financiară este incompatibilă cu prosperitatea, de vreme ce redistribuirea alterează responsabilitatea și stimulentele productive; cheltuielile guvernamentale nu pot crea alte locuri de muncă, ci le pot doar împărți între sectorul privat și cel public etc.

Dintotdeauna, aparentele „eșecuri“ ale economiei capitaliste au fost inventariate drept argumente pentru ca statul să „planifice“ mersul economiei. Republicanismul democratic, cele două războaie mondiale și mai ales dezvoltarea sistemelor de securitate socială, introduse în perioada Marii Depresiuni, au generat creșterea mărimii guvernelor, la sfârșitul secolului al XX-lea, până și la peste 50% din PIB. În ce măsură se mai poate spune că avem de-a face cu „economie de piață“, când peste jumătate din avuția nou creată în fiecare an este distribuită pe criteriile politice ale programelor de guvernare?

Cu toate acestea, eternii relativiști merg până într-acolo încât să susțină că, în ciuda succeselor sale pe tărâmul prosperității economice, capitalismul

este astăzi depășit, fiindcă ceea ce a fost bun în trecut nu poate fi la fel și în vremurile noastre sau în viitor. Noua realitate (sau „noua economie“, după unele exigențe scientiste) nu este și nici nu poate fi subordonată altor principii decât celor pe baza cărora s-a format și a prosperat societatea umană, în mod natural, de-a lungul istoriei sale: diviziunea socială a muncii, libertatea și legea dreptului de proprietate, cooperarea socială, concurența în cadrul pieței și calculul economic. Adică tocmai principiile de care ne vom ocupa în primele capitole ale cărții.

1.2. Economia ne-relativistă și temeiurile sale metodologice

În evoluția societății, ideile sunt fermenții esențiali ai oricărei schimbări. Nu există legi implacabile ale istoriei, iar viitorul nu este scris nici în stele și, spre „deliciul“ cantitativiștilor (macro) contemporani, nici în modelarea cibernetico-economică, devenită moda sterilă a jurnalelor de economie – în care tocmai economia este specia științifică pe cale de dispariție. Istoria, ca și derularea viitoare a evenimentelor, a fost și va fi determinată de idei, fie ele false ori adevărate. Comerțul și diviziunea muncii, prosperitatea și cooperarea socială, sărăcia și exploatarea politică, apariția statului, tranziția de la monarhie la democrație, socialismul și rezistența antietatistă, răsturnarea pașnică ori violentă a guvernărilor au fost și sunt rezultatul unor idei în permanentă evoluție și concurență, în funcție de răspândirea și statornicia acestora.

Pentru destinul lumii, ideile sunt mai puțin neutre decât orice altceva. De aici și datorita (de conștiință) de a discerne între ideile bune și cele proaste. Consider că, în noianul de idei al civilizației umane, ideile științifice (corecte) reprezintă chintesența structurii logice a minții umane și, în același timp, adevărul despre lume care poate fi descoperit de către om.

Din latinește *scientia* se traduce prin *cunoaștere corectă*. Dobândirea *scientiei* nu poate fi, epistemologic, un exercițiu axiomatic în sine, doar de construire a acelor raționamente, idei și teorii care au capacitatea să înfrunte timpul și spațiul. *A face știință* presupune, în același timp, a descoperi și a elimina toate erorile pe care mintea umană le poate identifica și elimina, ceea ce indică necesitatea combaterii ideilor eronate, a căror impunere și popularizare generează sărăcie și conflict, după cum istoria dovedește cu prisosință. Exemplul „ingineriilor sociale“ eșuate, de genul socialismului ori naționalismului economic, demonstrează că și în știință se întâmplă, din păcate, ca și în viață: